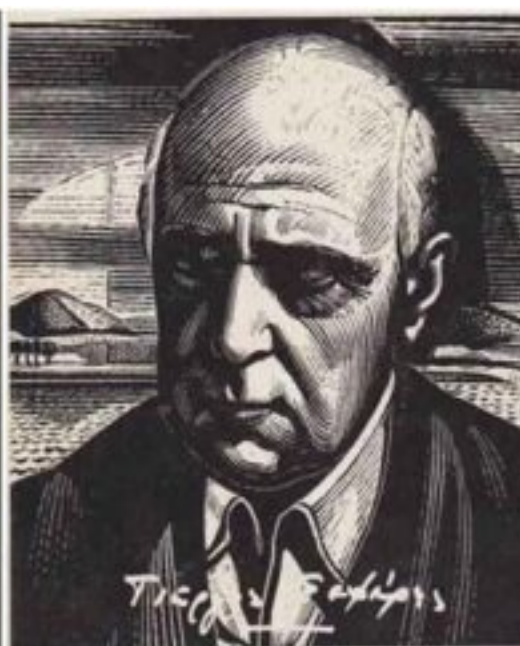
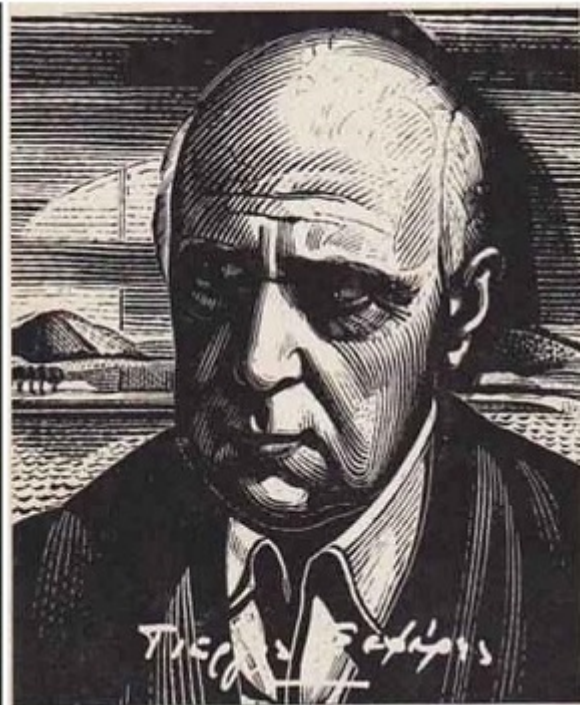

Ο άγιος Νεόφυτος και ο καημός της Ρωμοσύνης στο ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Νεόφυτος ο έγκλειστος μιλά»

Πολιτισμός / Λογοτεχνία - Φιλολογία

Νίκος Ορφανίδης, Δρ Φιλολογίας-Λογοτέχνης

(Επιμέλεια Στέλιος Κούκος)

Ένα μικρό σχόλιο

Το ποίημα «Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά» του Γιώργου Σεφέρη παραπέμπει στην πολιτική εμπειρία, τόσο του Βυζαντινού, όσο και του νεότερου Ελληνισμού της Κύπρου. Στην εμπειρία της καθ' ημάς Ανατολής, της Ρωμιοσύνης, που ζει και δοκιμάζει για αιώνες τον αμοραλισμό και την αθλιότητα και πολεμική των Ευρωπαίων της Δύσεως. Μαζί παραπέμπει στην αγγλική αποικιοκρατία, και συνακόλουθα στην αναμέτρηση και τη σύγκρουση του Ελληνισμού με τη Δύση.

Τόπος και χρόνος σύνθεσης του ποιήματος η Εγκλείστρα: «Εγκλείστρα, 21 Νοεμ. '53».

Έτσι υποσημειώνεται στο ποίημα.

Είναι ακόμα και οι σχετικές εγγραφές από τις Μέρες Στ', του Γιώργου Σεφέρη: «Σάββατο, 21. Άγ. Νεόφυτος, Μον. Κύκκου. Κέδροι. Παναγιά. Αγαθόκλης». (σελ. 94)

Ακόμα, στην ένδειξη [Παρασκευή, 20-Τετάρτη, 25 Νοέμβρη], σημειώνει ο Σεφέρης: «Σε μian αετοφωλιά το σπήλαιο του Αγίου Νεοφύτου. Το μάρμαρο με το γραφειάκι του· αριστερά το στρώμα, δεξιά ο τάφος. Ιερομόναχος Φιλάρετος (χρυσά δόντια)· “Δόκιμός μου Μυρίανθος”». (σελ. 107).

Η είσοδος του αγίου στο ποίημα, πέραν του τίτλου «Νεόφυτος ο έγκλειστος μιλά», γίνεται μέσα από την προμετωπίδα του ποιήματος:

«...τω δε βασιλεί Ισαακίω κατακλείει εν καστελλίω καλουμένω Μαρκάππω. Κατά δε του ομοίου αυτώ Σαλαχαντίνου ανύσας μηδέν ο αλιτήριος, ήνυσε τούτο και μόνον, διαπράσας την χώραν Λατίνοις, χρυσίου χιλιάδων λιτρών διακοσίων. Διό και πολύς ο ολολυγμός,
και αφόρητος ο καπνός, ως προείρηται, ο ελθών εκ του βορρά...»

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΚΥΠΡΟΝ ΣΚΑΙΩΝ

Ιστορικός χρονογράφος είναι, λοιπόν, ο άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος, που ανάμεσα στα κορυφαία και σπουδαία ποιητικά και θεολογικά του έργα καταλείπει ένα συνοπτικό συγκλονιστικό ιστορικό κείμενο, ένα συνοπτικό χρονικό, που περιγράφει ή αναφέρεται

στα «κατά την χώραν Κύπρον» σκαιά. Είμαστε στο 1191 μ. Χ., στην πρώτη κατάκτηση της Κύπρου από τους Άγγλους και τη μεταβίβασή της στους Λατίνους.

Πρόκειται για κείμενο εξόχως σημαντικό, με μια ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς περιγράφει τα δεινά των Ορθοδόξων Ελλήνων από την κατάκτησή τους από τους Άγγλους. Κείμενο σπαρακτικό στην πυκνότητά του και σπουδαίο. Και μοναδικό, θα έλεγα.

Έχουμε μια ιστορική-χρονογραφική, στην πραγματικότητα, αναφορά στη δοκιμασία και την περιπέτεια του Ελληνισμού της Κύπρου, που θα αποτελέσει και την απαρχή της πολύχρονης δοκιμασίας και δουλείας του.

Ιδιαίτερη βαρύτητα προσλαμβάνει στην προμετωπίδα του ποιήματος η μετοχή «διαπράσας», που ορίζει και τα μέτρα του πολιτικού ρεαλισμού ή αμοραλισμού, με το επαναλαμβανόμενο ξεπούλημα των λαών. Και τότε, όπως και τώρα, σημειώνω.

Όλα όσα συμβαίνουν κατά την χώραν Κύπρον είναι σκαιά, θλιβερά, απάνθρωπα: «Διό και πολύς ο ολολυγμός, και αφόρητος ο καπνός, ως προείρηται, ο ελθών εκ του βορρά...».

Είναι εδώ η λανθάνουσα τραυματική εμπειρία του Βυζαντινού αλλά και νεότερου Ελληνισμού από την υποκρισία, τη ραδιουργία, την εισβολή των Δυτικών, που ισοπεδώνουν και αφανίζουν, με πρόφαση τον Χριστό και τη Χριστιανοσύνη, τον κόσμο της καθ' ημάς Ανατολής.

Γι' αυτό και η δήλωση του Σεφέρη στο ποίημα: «Για μας ήταν άλλο πράγμα ο πόλεμος για την πίστη του Χριστού και για την ψυχή του ανθρώπου καθισμένη στα γόνατα της Υπερμάχου Στρατηγού, που είχε στα μάτια ψηφιδωτό τον καημό της ρωμιοσύνης, εκείνου του πέλαγου τον καημό σαν ήβρε το ζύγισμα της καλοσύνης».

Είναι ο καημός ενός Ορθόδοξου Έλληνας ασκητού, «έγκλειστου», στη Κύπρο, που βιώνει την τραγική περιπέτεια του τόπου του. Αλλά και ο καημός ενός νεότερου Έλληνα ποιητή, του Γιώργου Σεφέρη.

Μέσα από την προμετωπίδα του ποιήματος από το χρονικό του Νεοφύτου του Έγκλειστου έχουμε τα πρωταγωνιστούντα πρόσωπα της ιστορικής περιπέτειας.

Τον αποστάτη Βυζαντινό «βασιλέα» Ισαάκιο Κομνηνό, παγιδευμένο στη μέθη της δύναμης και της μωρίας του, έγκλειστο πια «εν καστελλίω καλουμένω Μαρκάππω».

Είναι ακόμα ο αλιτήριος, ο ελεεινός Ριχάρδος, που, αφού δεν κατάφερε να υποτάξει και να νικήσει τον Σαλαχαντίνου σουλτάνο της Αιγύπτου και Συρίας (1137 - 1193), πέτυχε τούτο μόνο: να πωλήσει την «χώραν», τη νήσο Κύπρο, πρώτα στους Ναΐτες Ιππότες και κατόπιν στους Λουζινιάν (1192 - 1489 μ. Χ) («ήνυσε τούτο και μόνον διαπράσας την χώραν Λατίνοις»).

Ισαάκιος, Ριχάρδος, Σαλαχαντίνος, Λατίνοι (Φράγκοι Λουζινιανοί), ο πληθυσμός του μεσαιωνικού χρονικού του Νεοφύτου του Εγκλείστου, όπως δίνεται στην προμετωπίδα του ποιήματος. Είμαστε στην εποχή των Σταυροφόρων, με το σκηνικό της σφαγής, της συμφοράς, του καπνού.

Η ιστορική χρονογραφία του Νεοφύτου του Εγκλείστου, παραπέμπει σε ένα επώδυνο παρελθόν, που, όμως, κατά τρόπο ειρωνικό καθίσταται επίμονα παρόν. Μέσα από την υπόγεια αλληγορία οδηγούμαστε σε μια ιστορική μετατόπιση, που παραπέμπει σ' έναν άλλο χρόνο, αυτόν του τραυματικού παρόντος στα 1953, με τον αγγλικό αποικισμό, την αναληγισία και υποκρισία.

Το παρόν, που λανθάνει μέσα από την αλληγορία του χρονικού του ποιήματος, τελικά προβάλλει πολυδύναμο, καθώς αρθρώνεται πάνω σε δύο χρονικούς άξονες, οι οποίοι, ενώ φαίνονται παράλληλοι, συγκλίνουν, συναντώνται ή ταυτίζονται. Έτσι, ο πραγματικός χρόνος του ποιήματος είναι τελικά ο χρόνος της αγγλικής κυριαρχίας. Οι δύο χρόνοι, όμως, του ποιήματος συγκλίνουν εντέλει στο γεγονός της δυτικής επικυριαρχίας, στους Σταυροφόρους της Δύσεως, που συνεχίζουν ακάθεκτοι. Μέχρι σήμερα, θα προσέθετα.

Έτσι, διά στόματος ενός συγχρόνου νεοέλληνας ποιητή, εκφέρεται ο διαχρονικός καημός του αγίου χρονογράφου του τέλους του Βυζαντίου στην Κύπρο. Είναι ο διαχρονικός πληθυσμός των Ελλήνων που εκστρατεύει για την πίστη του Χριστού ή για την ψυχή του ανθρώπου καθισμένη στα γόνατα της Υπερμάχου Στρατηγού ή αμύνεται στα τείχη της Βασιλεύουσας.

Στον αντίποδα είναι ο πληθυσμός των ξένων. Είναι οι σταυροφόροι Λουζινιά, ένας αλλότριος πληθυσμός, ξένος προς το σώμα του τόπου.

«Ας παίζουν τώρα μελοδράματα στα σκηνικά των σταυροφόρων Λουζινιά κι ας φλομώνουνε με τον καπνό που μας κουβάλησαν από το βοριά».

Ελληνισμός και Δύση λοιπόν, και πάλι, και ο κόσμος της καθ' ημάς Ανατολής και η

Ρωμιοσύνη κι ο καημός της, που τον περιγράφει ένας άγιος της μαρτυρικής Κύπρου. Μαζί κι ένας νεότερος ποιητής. Ο Γιώργος Σεφέρης. Που επιλέγει την persona του αγίου της Κύπρου, για να μας μιλήσει.

Ολόκληρο το ποίημα

Νεόφυτος ο έγκλειστος μιλά—

*... τῷ δὲ βασιλεῖ Ἰσαακίῳ κατακλείει ἐν καστελλίῳ καλουμένῳ
Μαρκάππῳ. Κατὰ δὲ τοῦ ὁμοίου αὐτῷ Σαλαχαντίνου
ἀνύσας μηδὲν ὁ ἀλιτήριος, ἤνυσε τοῦτο καὶ μόνον, διαπράσας
τὴν χώραν Λατίνοις, χρυσίου χιλιάδων λιτρῶν διακοσίων. Διὸ
καὶ πολὺς ὁ ὄλολυγμός, καὶ ἀφόρητος ὁ καπνός, ὡς προεῖρηται,
ὁ ἐλθὼν ἐκ τοῦ βορρᾶ...*

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΚΥΠΡΟΝ ΣΚΑΙΩΝ

Υπέρογκες αρχιτεκτονικές· Λαρίων Φαμαγκούστα Μπουφαβέντο· * σχεδόν σκηνικά.
Ήμασταν συνηθισμένοι να το στοχαζόμαστε αλλιώς το «Ιησούς Χριστός Νικά»

που είδαμε κάποτε στα τείχη της Βασιλεύουσας, τα φαγωμένα από γυφτοτσάντιρα
και στεγνά χορτάρια,/
με τους μεγάλους πύργους κατάχαμα σαν ενός δυνατού που έχασε, τα ριγμένα
ζάρια.

Για μας ήταν άλλο πράγμα ο πόλεμος για την πίστη του Χριστού
και για την ψυχή του ανθρώπου καθισμένη στα γόνατα της Υπερμάχου Στρατηγού,

που είχε στα μάτια ψηφιδωτό τον καημό της Ρωμιοσύνης,
εκείνου του πέλαγου τον καημό σαν ήβρε το ζύγισμα της καλοσύνης.

Ας παίζουν τώρα μελοδράματα στα σκηνικά των σταυροφόρων Λουζινιά
κι ας φλομώνουνε με τον καπνό που μας κουβάλησαν από το βοριά.

Άσ' τους να τρώγονται και ν' ανεμοδέρνουνται ωσάν το κάτεργο που δένει
μούδες·

Καλώς μάς ήρθατε στην Κύπρο, αρχόντοι. Τράγοι και μαϊμούδες! *

Εγκλείστρα, 21 Νοεμβρίου 1953

Από την περιοδική έκδοση «Παρέμβαση Εκκλησιαστική» της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2020, τεύχος 47ο.

<https://bit.ly/3XTimEd>